

Uluslararası Turizm Rekabetçiliği Bağlamında Azerbaycan'ın Konumu: Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCI) ve Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) Üzerine Bir Değerlendirme

Azerbaijan's Position in the Context of International Tourism Competitiveness: An Assessment Based on the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) and the Travel and Tourism Development Index (TTDI)

Mehriban Heydarova¹

Agil Mammadov^{2*}

¹ İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

mehribanh1@gmail.com
ror.org/04ttnw109

^{2*} Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC) Türk Dünyası İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bakü, Azerbaycan
aqil.arifoglu@gmail.com,
ror.org/000y2g343

Öz: Turizm sektörü, küresel ekonomide artan önemi, yarattığı istihdam olanakları ve sağladığı döviz gelirleri ile ülkelerin ekonomik kalkınma stratejilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda turizmde rekabet gücünün ölçülmesi ve ülkelerin uluslararası turizm pazarındaki konumlarının değerlendirilmesi, politika yapıcılar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'ın uluslararası turizm rekabetçiliği açısından mevcut konumunu Dünya Ekonomik Forumu'nun Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) ve önceki adıyla Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCI) verileri çerçevesinde analiz etmektir. Elde edilen bulgular, Azerbaycan'ın turizm rekabetçiliği performansının yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemekle birlikte son dönemde kademeli bir iyileşme eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ülkenin fiyat rekabetçiliği, kara ve liman altyapısı ile seyahat ve turizmin sosyoekonomik etkisi alanlarında görece avantajlar sergilediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, doğal kaynaklar, eğlence dışı kaynaklar, seyahat ve turizmde açıklık, hava taşımacılığı altyapısı ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarında iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışma, Azerbaycan'ın uluslararası turizm rekabetçiliğinin mevcut durumunu ortaya koyarak sektördeki güçlü ve geliştirilmesi gereken alanların belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Elde edilen bulguların hem akademik literatüre katkı sunması hem de turizm politikalarının daha etkin ve sürdürülebilir şekilde oluşturulmasına destek olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Rekabet gücü, Turizm sektörü, Dünya ekonomik forumu, Uluslararası endeks

Abstract: The tourism sector holds a significant place in the economic development strategies of countries due to its increasing importance in the global economy, the employment opportunities it creates, and the foreign exchange earnings it provides. In this context, measuring tourism competitiveness and evaluating the positions of countries in the international tourism market are of great importance for policymakers. The aim of this study is to analyze Azerbaijan's current position in terms of international tourism competitiveness within the framework of the World Economic Forum's Travel and Tourism Development Index (TTDI) and the former Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) data. The findings reveal that Azerbaijan's tourism competitiveness performance has followed a fluctuating course over the years but has shown a gradual improvement trend recently. Furthermore, the study shows that the country exhibits relative advantages in the areas of price competitiveness, land and port infrastructure, and the socio-economic impact of travel and tourism. On the other hand, improvements are needed in the areas of natural resources, non-recreational resources, openness in travel and tourism, air transport infrastructure, and environmental sustainability. In this context, the study contributes to identifying the strengths and areas for improvement in the sector by revealing the current state of Azerbaijan's international tourism competitiveness. The findings are expected to contribute to the academic literature and support the development of more effective and sustainable tourism policies.

Keywords: Azerbaijan, Competitiveness, Tourism sector, World economic forum, International index

Geliş Tarihi/Received: 11.04.2026
Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.2026
Yayınlanma Tarihi/ Available Online: 13.07.2026

Extend Abstract

The tourism sector is a very sensitive field, that is, international and internal processes, natural disasters, wars, economic depressions, etc. It can have a significant impact on the volume and direction of tourist flows. However, tourism is a sufficiently attractive field, because there are few countries that can properly utilize the tourism potential of their own and communicate it to the international arena and formalize its positive aspects. It generates a large amount of income from this field in a short period of time. Increasing the flow of foreign tourists, attracting a large amount of finance to the country's economy, developing domestic tourism, sharing financial resources more widely among various regions of the country, increasing the number of businesses in the regions, improving economic relations. It means revival.

Azerbaijan has extensive tourism opportunities. The development of tourism in Azerbaijan, where the policy of strengthening the economy and reducing the dependence on oil has been implemented, promises great prospects. There are extensive resources available for the development of many fields of tourism in our country.

Diversification of tourism products stands out as an important strategic priority for the long-term development of the tourism sector. More effective integration of Azerbaijan's natural, historical, and cultural resources into tourism activities, particularly the development of alternative tourism types such as ecotourism, cultural tourism, health tourism, and rural tourism, can contribute to diversifying tourism demand and spreading tourism activities throughout the year.

For the sustainable development of the tourism sector, integrating environmental and social sustainability principles into tourism policies is of great importance. Conserving natural resources, minimizing environmental impacts, and enabling local communities to benefit more from the economic advantages of tourism activities are among the fundamental factors supporting the long-term competitiveness of the tourism sector. Accordingly, systematically integrating a sustainable tourism approach into tourism planning and management processes plays a critical role in the future of the sector.

This study aims to clearly present Azerbaijan's outlook in the World Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) and the Travel and Tourism Development Index (TTDI). When evaluated within the framework of TTDI indicators, Azerbaijan appears to demonstrate strong performance in price competitiveness, land and port infrastructure, and the socio-economic impact of travel and tourism. This indicates that the country has significant potential in terms of cost advantage, transportation infrastructure, and the economic contribution from tourism. Conversely, relatively weak performance in natural resources, non-recreational resources, openness in travel and tourism, air transport infrastructure, and environmental sustainability indicators stands out as the main factors limiting Azerbaijan's international tourism competitiveness. Therefore, for the country to rank higher in tourism, the development of natural and cultural resources, the strengthening of transportation infrastructure, and the activation of sustainability practices are critically important.

The tourism sector holds strategic importance for the Azerbaijani economy, both in terms of its capacity to generate foreign exchange revenue and its contribution to the development of the services sector. To comprehensively assess Azerbaijan's position in tourism, it is necessary to examine not only competitiveness indicators but also key quantitative data related to the sector. In this context, tourist numbers and tourism revenue data for the period 2019–2024 serve as important indicators for revealing the sector's performance changes over time.

Within the framework of Azerbaijan's tourism development strategy, several basic priorities have been determined in order to achieve a strategic perspective and eliminate existing problems:

The main objectives facing this strategy are:

- To increase the effectiveness and regulatory potential of state administration in the field of tourism;
- To increase the positive impact of the tourism industry on national income, employment level and financial balance;
- To support small and medium ownership (SPP) subsidiaries in order to eliminate inter-regional development differences and achieve balanced development;
- To promote a policy of international humility and openness;
- To support innovation and growth in the field of tourism;
- To help increase tourism products and reduce seasonal consumption;

The aim of this study is to examine Azerbaijan's competitive position in international tourism based on the World Economic Forum's TTDI/TTCI data, to identify the country's strengths and weaknesses in the index, and to develop guiding recommendations for policymakers by analyzing the factors affecting its competitiveness.

1. Giriş

Küresel ekonomide hizmet sektörünün yükselişiyle birlikte turizm, ülkelerin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization -UNWTO) verilerine göre, 2024 yılında uluslararası turist sayısı yaklaşık 1,4 milyar kişiye ulaşırken, elde edilen turizm gelirlerinin ise yaklaşık 1,6 trilyon ABD Doları seviyesinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir (UNWTO, 2025). Turizm, doğrudan gelir yaratmasının yanı sıra istihdama katkısı, yerel girişimciliği teşvik etmesi, yatırım alanlarını çeşitlendirmesi ve ulusal markalaşma süreçlerine ivme kazandırmasıyla ülkelerin kalkınma politikalarında çok boyutlu bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, ülkelerin turizm piyasasında sürdürülebilir bir yer edinebilmesi, uzun vadeli kalkınma hedeflerini destekleyen rekabetçi bir turizm yapısının oluşturulmasına bağlıdır.

Rekabet gücü kavramı, temel olarak ülkelerin ulusal ve uluslararası pazarlarda sürdürülebilir üstünlük yaratma kapasitesini ifade ederken, turizm sektörü bağlamında daha geniş ve çok boyutlu bir anlam kazanır. Turizmde rekabet gücü; doğal kaynakların korunması, destinasyonun erişilebilirliği, hizmet kalitesi, fiyat avantajı, güvenlik, altyapı düzeyi ve yönetim kapasitesi gibi birbiriyle ilişkili unsurların bütüncül performansını gerektirir (Crouch & Ritchie, 2019). Bu unsurlar arasındaki denge, ülkelerin turizm talebini çekme ve devam ettirme gücünün belirleyicisi olarak kabul edildiğinden, rekabetçilik turizm politikalarının merkezinde yer almaktadır.

Turizm sektörünün genişlemesiyle birlikte destinasyonlar arasındaki rekabet yapısı da giderek daha karmaşık bir hâl almaya başlamıştır. Artık yalnızca doğal ve kültürel çekiciliklere sahip olmak, uluslararası turizm pazarında güçlü bir konum elde etmek için yeterli değildir. Ülkeler, turistik kaynaklarını sürdürülebilir biçimde yönetebilen, hizmet kalitesini sürekli geliştiren, dijitalleşme süreçlerini turizm deneyimine entegre eden ve rekabet üstünlüğünü uzun vadeli politikalarla destekleyen bir yapıya ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda turizmde rekabetçilik, ülkelerin sahip oldukları fiziksel, kültürel, çevresel ve kurumsal kaynakları nasıl yönettiklerine, nasıl geliştirdiklerine ve küresel pazardaki değişimlere ne ölçüde uyum sağlayabildiklerine bağlı olarak şekillenmektedir. Rekabetçiliğin çok katmanlı doğası, ülkeleri turizm stratejilerini kanıta dayalı göstergelerle değerlendirmeye yöneltmiş ve böylece turizm rekabetçiliğinin ölçülmesi bilimsel araştırmaların temel konularından biri hâline gelmiştir.

Bu bağlamda, Dünya Ekonomik Forumu tarafından geliştirilen ve önceki adıyla Turizm ve Seyahat Rekabetçilik Endeksi (Travel and Tourism Competitiveness Index – TTCI) olarak bilinen, güncel

kullanımıyla Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (Travel and Tourism Development Index – TTDI), ülkelerin turizm sektörüne ilişkin güçlü ve zayıf yönlerini karşılaştırmalı biçimde değerlendiren en kapsamlı göstergelerden biridir. Endeks iş ortamı, güvenlik, altyapı kalitesi, politika ve düzenleyici çerçeve, sürdürülebilirlik uygulamaları, doğal ve kültürel kaynaklar ile hizmet altyapısı gibi bileşenler üzerinden ülkelerin turizm gelişmişlik düzeyini çok boyutlu bir perspektifle analiz etmektedir (World Economic Forum, 2024). Bu nedenle TTCI/TTDI, turizm rekabetçiliğinin değerlendirilmesi ve politika önceliklerinin belirlenmesi açısından önemli bir referans niteliği taşımaktadır.

Azerbaycan, son on yılda petrol dışı sektörlerin geliştirilmesine yönelik ekonomik dönüşüm politikaları doğrultusunda turizmi stratejik bir alan olarak önceliklendirmiştir. Ülkenin sahip olduğu zengin tarihî ve kültürel miras, doğal çeşitlilik, coğrafi konum, ulaşım altyapısındaki gelişmeler ve uluslararası etkinliklerin sağladığı tanıtım avantajı, Azerbaycan'ın bölgesel bir turizm merkezi olma hedefini güçlendiren önemli faktörlerdir. Ancak sadece potansiyel ve kaynakların varlığı, uluslararası arenada kalıcı bir rekabet gücü için yeterli değildir. Bu güce ulaşmak için sürdürülebilir destinasyon yönetimi, yüksek hizmet ve konaklama standartlarının sağlanması, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, çevresel koruma tedbirleri ve güçlü bir ülke imajı oluşturulması gibi birçok bileşenin eş zamanlı olarak ve kararlılıkla yürütülmesini gerekmektedir. Bu açıdan, uluslararası karşılaştırmalı performans ölçümleri Azerbaycan'ın turizm alanındaki güçlü ve zayıf yönlerini nesnel olarak değerlendirmek, stratejik öncelikleri belirlemek ve politika yönelimlerini şekillendirmek için kritik bir araçtır. Dolayısıyla Azerbaycan'ın TTDI/TTCI endekslerindeki görünümünün incelenmesi hem mevcut performansın değerlendirilmesi hem de geleceğe yönelik turizm politikalarının şekillendirilmesi açısından analitik bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'ın uluslararası turizmdeki rekabetçi konumunu Dünya Ekonomik Forumu'nun TTDI/TTCI verileri temelinde incelemek, ülkenin endeksteki güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymak ve rekabet gücünü etkileyen faktörleri analiz ederek politika yapımcılar için yol gösterici öneriler geliştirmektir. Çalışma bu yönüyle, Azerbaycan'ın turizm politikalarının bilimsel bir çerçevede değerlendirilmesine katkı sağlamayı ve literatürde ülke bazlı turizm rekabetçiliği çalışmalarına yeni bir perspektif kazandırmayı amaçlamaktadır.

2. Literatür Taraması

Turizm rekabetçiliğinin ölçülmesine yönelik ampirik çalışmalar, ülkelerin sektörel performanslarını karşılaştırmalı biçimde değerlendirebilmek amacıyla büyük ölçüde Dünya Ekonomik Forumu tarafından geliştirilen Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCI) ve daha sonra metodolojik olarak güncellenen Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi (TTDI) verilerine dayanmaktadır. Uluslararası literatürde söz konusu endeksler kullanılarak gerçekleştirilen analizler, turizm sektörünün yapısal bileşenleri ile performans göstergeleri arasındaki ilişkileri farklı ekonometrik ve karşılaştırmalı yöntemlerle incelemektedir. Bu kapsamda Kunst ve Ivandić (2021), Akdeniz ülkeleri örneğinde TTCI skorları ile destinasyon performansı arasındaki ilişkinin doğrusal ve tek yönlü olmadığını ortaya koyarak endeks sonuçlarının bağlamsal koşullar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Litavcová ve Síč (2021) ise kuantil regresyon yöntemi aracılığıyla TTCI alt bileşenlerinin toplam rekabetçilik skoruna katkı düzeylerini analiz etmiş ve alt göstergelerin ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı etkiler oluşturduğunu göstermiştir.

Sürdürülebilirlik boyutunu merkeze alan çalışmalar da literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Băbăţ ve vd. (2023), Romanya örneğinde sürdürülebilir turizm göstergeleri ile destinasyon rekabetçiliği arasındaki ilişkiyi TTCI verileri üzerinden inceleyerek altyapı ve politika değişkenlerinin uzun vadeli rekabet gücü açısından belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. TTDI'nin yayımlanmasıyla birlikte metodolojik değişim ve politika odaklı yaklaşım daha belirgin hâle gelmiştir. Maulana ve vd. (2022), TTDI 2021 verileri çerçevesinde Endonezya'nın turizm rekabet gücünü analiz etmiş ve kamu politikalarının endeks performansı üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Salam (2024), ASEAN

ülkelerinde 2017–2023 dönemine ait TTCl ve TTDI göstergelerini dinamik analiz yaklaşımıyla inceleyerek bölgesel rekabetçilik eğilimlerini ortaya koymuştur. Vašaníčová (2024) ise TTDI metodolojisiindeki değişiklikleri sistematik biçimde ele alarak sürdürülebilirlik ve yönetim göstergelerinin artan ağırlığına dikkat çekmiştir. Maráková ve Očkaík (2026), Avrupa Birliği ülkelerinde kültürel kaynaklar ile turizm rekabetçiliği arasındaki ilişkiyi TTDI verileri üzerinden analiz ederek kültürel varlıkların rekabet avantajı yaratmadaki rolünü ampirik bulgularla desteklemiştir. Teorik çerçeve bağlamında Hefny (2023), TTCl'nin destinasyon rekabetçiliği literatüründeki konumunu sistematik bir literatür incelemesi yoluyla değerlendirmiş, Hani (2019) ise TTCl alt göstergelerini Porter'ın Elmas Modeli ve hava ulaşım kapasitesi değişkenleri ile ilişkilendirerek çok boyutlu bir analiz sunmuştur.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, rekabetçilik analizlerinin büyük ölçüde karşılaştırmalı ve ampirik yöntemlere dayandığı görülmektedir. Kayar ve Kozak (2010), Türkiye ile Avrupa ülkelerini TTCl alt göstergeleri temelinde karşılaştırarak belirleyici rekabet unsurlarını ortaya koymuştur. Sakal (2021), Türkiye'nin 2019 yılı performansını Akdeniz destinasyonları ile mukayeseli biçimde değerlendirmiştir. Uyar vd. (2022), endeks alt bileşenleri ile turist varışları ve turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi ampirik olarak test ederek rekabetçilik ile sektörel performans arasındaki bağlantıyı istatistiksel olarak ortaya koymuştur. Yıldırğan vd. (2023) Türkiye'nin Akdeniz ülkeleri karşısındaki güçlü ve zayıf yönlerini belirlemişler. Göral ve Yurtlu (2021) rekabetçi faktörleri analiz ederek politika önerileri geliştirmiştir. Sungur ve Avcı (2025), TTDI verilerini kullanarak Türkiye ve diğer Türk devletlerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirmiş, Gürsakal ve Bayram Arlı (2023) sürdürülebilirlik alt endeksinin turizm gelirleri ve turist varışları üzerindeki etkisini kuantil regresyon yöntemiyle analiz etmiştir.

Azerbaycan üzerine yapılan çalışmalar ise görece daha sınırlı olmakla birlikte, mevcut literatür ülkenin turizm sektörünün rekabet gücünü TTCl verileri çerçevesinde değerlendirmektedir. Hasanlı (2021), 2019 yılı verilerini kullanarak Azerbaycan'ın altyapı, iş ortamı ve politika göstergeleri bakımından mevcut durumunu analiz etmiş ve yapısal iyileştirme alanlarını belirlemiştir. Ahmadov ve Mammadov (2016), çalışmalarında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın turizm rekabet güçlerini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Araştırmada üç ülkenin turizm sektörü çeşitli göstergeler çerçevesinde değerlendirilmiş ve bölgedeki rekabet düzeyi analiz edilmiştir. Mammadova (2024) ise Azerbaycan'ın ekoturizm potansiyelini doğal kaynaklar ve altyapı göstergeleri bağlamında değerlendirerek endeks performansının sürdürülebilir turizm politikalarıyla ilişkisini analiz etmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, literatür turizm rekabetçiliğinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve TTCl ile TTDI göstergelerinin hem ülkeler arası karşılaştırmalarda hem de politika analizlerinde yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir.

3. Dünya Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCl) ve Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI)

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum, WEF) tarafından 2007–2019 yılları arasında iki yılda bir yayımlanan Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCl), turizm sektörünün ekonomik ve sosyal etkilerini, sürdürülebilir kalkınmaya katkı potansiyelini ve kurumlar arası iş birliği olanaklarını değerlendiren önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır.

2021 yılı itibarıyla, TTCl, sektörde sürdürülebilirlik, dayanıklılık ve gelişim odaklı bir yaklaşımı daha güçlü biçimde yansıtmak üzere yeniden yapılandırılmış ve adı Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (Travel and Tourism Development Index, TTDI) olarak değiştirilmiştir (WEF, 2024). Böylece TTDI, yalnızca bir rekabet ölçütü olmanın ötesine geçerek, ülkelerin seyahat ve turizm sektörlerinin uzun vadeli, sürdürülebilir ve dirençli gelişimini destekleyen politika ve altyapı ortamını kapsamlı biçimde değerlendiren bir çerçeve sunar. Bu yeni yapı, küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde karar vericiler ile özel

sektör paydaşlarının stratejik planlama süreçlerinde kullanabilecekleri analitik bir araç niteliğindedir (WEF, 2024).

2024 yılı itibarıyla TTDI, 119 ülkeyi kapsamaktadır. Endeks, 5 ana başlık, 17 alt başlık ve 102 temel göstergeden oluşmaktadır (WEF, 2024). Bu endeks ve göstergeler Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1

Seyahat ve Turizm (S&T) Gelişim Endeksi Göstergeleri

Seyahat ve Turizm (S&T) Gelişim Endeksi				
				
Kolaylaştırıcı Çevre	S&T Politikası ve Kolaylaştırıcı Koşullar	Altyapı ve Hizmetler	S&T Kaynakları	S&T Sürdürülebilirliği
İş Çevresi	S&T’in Önceliklendirilmesi	Hava Taşımacılığı Altyapısı	Doğal Kaynaklar	Çevresel Sürdürülebilirlik
Emniyet ve Güvenlik	S&T’de Açıklık	Kara ve Liman Altyapısı	Kültürel Kaynaklar	S&T Enerji Sürdürülebilirliği
Sağlık ve Hijyen	Fiyat Rekabetçiliği	Turist Hizmetleri ve Altyapısı	Eğlence Dışı Kaynaklar	Kirlilik ve Çevre Koşulları
İnsan Kaynakları ve İş Gücü Piyasası				Doğanın Korunması
İş Gücünün Niteliği				S&T Sosyoekonomik Etkisi
İşgücü Piyasası Dinamikleri				S&T Talep Sürdürülebilirliği
İşgücü Piyasası Dayanıklılığı ve Eşitlik				
BİT Hazırlığı				

Kaynak: (WEF, 2024).

Seyahat ve Turizm (S&T) Gelişim Endeksindeki göstergeleri incelersek “**Kolaylaştırıcı Çevre**” bir ülkede faaliyet göstermek ve yatırım yapmak için gerekli genel koşulları kapsamakta olup beş sütundan oluşmaktadır. Bunlar:

İş Çevresi, bir ülkenin politika ortamının şirketlerin iş yapması ve yatırım gerçekleştirmesi açısından ne ölçüde elverişli olduğunu ölçmektedir.

Emniyet ve Güvenlik, ülkenin yerel halkı, turistleri ve işletmeleri güvenlik risklerine ne ölçüde maruz bıraktığını ölçmektedir.

Sağlık ve Hijyen, sağlık altyapısının yeterliliğini, sağlık hizmetlerine erişilebilirliği ve sağlık güvenliği düzeyini ölçmektedir.

İnsan Kaynakları ve İşgücü Piyasası, nitelikli işgücünün mevcudiyetini, işgücü piyasasının dinamizmini, dayanıklılığını ve eşitlik düzeyini, ayrıca çalışanlara sağlanan koruma seviyesini ölçmektedir. Bu sütun; İşgücünün Niteliği, İşgücü Piyasası Dinamikleri ve İşgücü Piyasası Dayanıklılığı ve Eşitliği alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Hazırlığı ise bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının ve dijital hizmetlerin mevcudiyetini ve kullanım düzeyini ölçmektedir (WEF, 2024).

“**Seyahat ve Turizm (S&T) Politikası ve Kolaylaştırıcı Koşullar**” turizm ve seyahat sektörünü daha doğrudan etkileyen politika ve stratejik unsurları kapsamaktadır ve üç sütundan oluşmaktadır. Bunlar:

S&T'in Önceliklendirilmesi, hükümetin turizm sektörünün geliştirilmesini ne ölçüde aktif biçimde teşvik ettiğini, izlediğini ve bu alana yatırım yaptığını ölçmektedir.

S&T'de Açıklık, bir ülkenin ziyaretçilere ne ölçüde açık olduğunu ve sınır ötesi seyahati kolaylaştırma düzeyini ölçmektedir.

Fiyat Rekabetçiliği ise bir ülkede seyahat etmenin veya faaliyet göstermenin ne kadar maliyetli olduğunu ölçmektedir (WEF, 2024).

“Altyapı ve Hizmetler” fiziksel altyapının ve turizm hizmetlerinin mevcudiyetini ve kalitesini kapsamaktadır ve üç sütundan oluşmaktadır. Bunlar:

Hava Taşımacılığı Altyapısı, bir ülkenin hem yurtiçinde hem de uluslararası düzeyde yolcular için yeterli hava bağlantısı ve erişim sunup sunmadığını ölçmektedir.

Kara ve Liman Altyapısı, etkin ve erişilebilir kara ve liman taşımacılığı hizmetleri ile ilgili altyapının mevcudiyetini ölçmektedir.

Turist Hizmetleri ve Altyapısı ise turizm hizmetlerine ve altyapısına yapılan yatırımı, bu hizmetlerin mevcudiyetini ve verimliliğini ölçmektedir (WEF, 2024).

“Seyahat ve Turizm Kaynakları” bir destinasyona seyahat etmenin temel nedenlerini kapsamaktadır ve üç sütundan oluşmaktadır. Bunlar:

Doğal Kaynaklar, mevcut doğal sermayeyi ve açık hava turizmi faaliyetlerinin gelişmişlik düzeyini ölçmektedir. Doğal sermaye; peyzaj, doğal parklar ve fauna zenginliği çerçevesinde tanımlanmaktadır. Bu sütun, bir ülkenin mevcut doğal mirasından ziyade doğal kaynakların nasıl tanıtıldığı ve turizme kazandırıldığı hususunu da kısmen yansıtmaktadır.

Kültürel Kaynaklar, arkeolojik alanlar ve eğlence tesisleri gibi kültürel unsurların mevcudiyetini ölçmekte olup, yine bu kaynakların geliştirilme ve tanıtım düzeyini kısmen yansıtmaktadır.

Eğlence Dışı Kaynaklar ise küresel şehirlerin, büyük şirketlerin ve önde gelen üniversitelerin varlığı gibi iş amaçlı ve diğer boş zaman dışı seyahatleri teşvik eden unsurların kapsamını ve çekiciliğini ölçmektedir (WEF, 2024).

Son olarak **“Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirliği”** turizm sektörünün karşı karşıya olduğu mevcut veya potansiyel sürdürülebilirlik zorluklarını ve risklerini kapsamaktadır ve üç sütundan oluşmaktadır. Bunlar:

Çevresel Sürdürülebilirlik, turizm sektörünün enerji sürdürülebilirliğini, doğal çevrenin genel sürdürülebilirlik düzeyini ve doğal kaynakların korunmasını ölçmektedir. S&T Enerji Sürdürülebilirliği, Kirlilik ve Çevre Koşulları ile Doğanın Korunması alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

S&T'nin Sosyoekonomik Etkisi, turizmin ekonomik ve sosyal etkisini; dolaylı ekonomik katkıyı, yüksek ücretli istihdam yaratma kapasitesini ve işgücünde toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmektedir.

S&T Talep Sürdürülebilirliği ise aşırı yoğunluk, talep oynaklığı ve diğer potansiyel olarak sürdürülemez talep eğilimlerinin varlığına veya riskine işaret eden faktörleri ölçmektedir (WEF, 2024).

TTDI için veri setinin büyük kısmı uluslararası kuruluşlardan elde edilen istatistiksel verilerden oluşurken, geri kalanı Dünya Ekonomik Forumu'nun yıllık Yönetici Görüş Anketi'nden elde edilen anket verilerine dayanmaktadır. Bu anket, niteliksel nitelikteki kavramları ölçmek veya uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir istatistiklerin yeterli sayıda ülke için mevcut olmadığı durumlarda kullanılmaktadır (WEF, 2024).

İstatistiksel verilerin kaynakları arasında, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, AirDNA, Bloom Consulting, Euromonitor International, IATA, ICAO, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası

Telekomünikasyon Birliği (ITU), IUCN, CoStar, Tripadvisor, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), BM İstatistik Bölümü, BM Turizm, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Bankası, CIA Dünya Gerçekler Kitabı, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), WTTC ve Dünya Koruma Alanları Veritabanı (WDPA) yer almaktadır (WEF, 2024).

Farklı uluslararası kaynaklardan elde edilen göstergeler farklı ölçüm birimleri ve hesaplama yöntemleri içerdiğinden doğrudan karşılaştırılabilir değildir. Bu nedenle endeks kapsamında kullanılan veriler normalize edilerek ortak bir ölçeğe dönüştürülmektedir. TTDI metodolojisinde tüm göstergeler 1 ile 7 arasında değişen standart bir ölçeğe uyarlanmakta olup, bu ölçekte 1 değeri en düşük performansı (son derece zayıf), 7 değeri ise en yüksek performansı (son derece güçlü) temsil etmektedir. Böylece farklı veri kaynaklarından elde edilen göstergeler tek bir ölçekte değerlendirilebilmekte ve ülkeler arasında karşılaştırılabilir sonuçlar elde edilebilmektedir (WEF, 2024).

4. Dünya Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCI) ve Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksinde (TTDI) Azerbaycan'ın Görünümü

Turizm sektörü, Azerbaycan ekonomisi açısından hem döviz geliri yaratma kapasitesi hem de hizmetler sektörünün gelişimine katkısı bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Azerbaycan'ın turizm alanındaki konumunun daha bütüncül biçimde değerlendirilebilmesi için, rekabetçilik göstergelerinin yanı sıra sektöre ilişkin temel nicel verilerin de incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, 2019–2024 dönemine ait turist sayısı ve turizm geliri verileri, sektörün zaman içerisindeki performans değişimini ortaya koymak açısından önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Aşağıda yer alan tablo, söz konusu dönemde Azerbaycan turizm sektöründe gözlenen eğilimleri nicel olarak yansıtmaktadır.

Tablo 1'de yer alan veriler incelendiğinde, 2019 yılında Azerbaycan'a gelen turist sayısının 2 milyon 864 bin, turizm gelirlerinin ise 1 milyar 792 milyon ABD doları düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak 2020 yılında COVID-19 pandemisinin küresel ölçekte yarattığı kısıtlamalar sonucunda ziyaretçi sayısı 519 bine, turizm gelirleri ise 304 milyon ABD dolarına gerilemiştir. 2021 yılında da toparlanmanın sınırlı kaldığı ve turist sayısının 462 bin, gelirlerin ise 313 milyon ABD doları düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. 2022 yılından itibaren sektörde kademeli bir iyileşme süreci başlamış, turist sayısı 1,058 milyona, turizm gelirleri ise 823 milyon ABD dolarına yükselmiştir. 2023 yılında toparlanma eğilimi devam ederek ziyaretçi sayısı 1,403 milyona, turizm gelirleri ise 1.492 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. 2024 yılında ise turist sayısının 2.626,7 bine yükseldiği ve turizm gelirlerinin yaklaşık 2.002 milyon ABD doları seviyesine çıktığı görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, pandemi döneminde yaşanan sert daralmanın ardından Azerbaycan turizm sektöründe 2022 itibarıyla belirgin bir toparlanma sürecinin başladığı görülmektedir.

Tablo 1

Azerbaycan'ın 2019-2024 Yılları Arasında Turizm İstatistikleri

Yıllar	Gelen Turist Sayısı (bin)	Turizm Geliri (milyon USD)
2019	2,864	1,792
2020	519	304
2021	462	313
2022	1,058	823
2023	1,403	1,492
2024	2.626,7	~2.002,0

Kaynak: World Tourism Organization (2024), International Tourism Highlights, 2024 Edition, UN Tourism. World tourism barometer (2025).

Dünya Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (Travel & Tourism Competitiveness Index – TTCI) ve Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (Travel & Tourism Development Index – TTDI) verilerine göre, Azerbaycan'ın turizm sektörü performansı yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Tablo 2, 2007–2024 döneminde Azerbaycan'ın endeks sıralamaları ve skorlarını göstermektedir.

Tablo 2*Azerbaycan'ın TTCI ve TTDI Sonuçları*

Ülke	Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi								Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi		
Yıllar	2007	2008	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2019*	2021*	2024
Azerbaycan	75 (3,92)	79 (3,72)	76 (3,84)	83 (3,85)	78 (3,97)	84 (3,48)	71 (3,70)	71 (3,80)	51 (4,00)	55 (4,00)	56 (4,08)
Toplam Ülke	124	130	133	139	140	141	136	140	119	117	119

Kaynak: WEF, 2007; 2008; 2009; 2011; 2013; 2015; 2017; 2019; 2021; 2024 raporları.

*Not: 2019 (TTDI) ve 2021 verileri, WEF 2024 raporundaki yeni metodolojiye göre revize edilmiş güncel rakamlardır.

Tablo 2 incelendiğinde, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi (TTCI) verilerine göre Azerbaycan, 2007 yılında 124 ülke arasında 75. sırada (3,92) yer almıştır. 2008 yılında 130 ülke içinde 79. sıraya (3,72) gerilemiş, 2009 yılında ise 133 ülke arasında 76. sıraya (3,84) yükselmiştir. 2011 yılında 139 ülke içinde 83. sırada (3,85) konumlanan ülke, 2013 yılında 140 ülke arasında 78. sıraya (3,97) ilerlemiştir.

2015 yılında 141 ülke içinde 84. sıraya (3,48) gerileme yaşanmış, 2017 yılında ise 136 ülke arasında 71. sıraya (3,70) yükselmiştir. 2019 yılı TTCI sonuçlarında 140 ülke içinde 71. sırada (3,80) yer aldığı görülmektedir.

Endeksin metodolojisinde yapılan değişiklik sonrasında yayımlanan Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) sonuçlarına göre ise 2019 yılı revize verisinde Azerbaycan 119 ülke arasında 51. sırada (4,00) yer almıştır. 2021 yılında 117 ülke içinde 55. sırada (4,00) konumlanan ülke, 2024 yılı itibarıyla 119 ülke arasında 56. sırada (4,08) bulunmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, özellikle yeni metodolojiye dayalı hesaplamalarda Azerbaycan'ın puan düzeyinde görece bir artış sergilediği, ancak sıralama açısından ülkeler arası rekabet koşullarına bağlı olarak sınırlı dalgalanmalar yaşandığı anlaşılmaktadır. Genel olarak bulgular, Azerbaycan'ın seyahat ve turizm alanındaki yapısal kapasitesinde uzun dönemli bir iyileşme eğilimine işaret etmekle birlikte, performansın dönemsel koşullardan ve karşılaştırmalı ülke sayısından etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3. 2019–2024 döneminde Azerbaycan'ın Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi kapsamındaki performansının göstergeler itibarıyla farklılaşan bir görünüm sergilediğini ortaya koymaktadır. Tablo incelendiğinde ülkenin bazı alanlarda görece üstünlüğünü koruduğunu, bazı alanlarda ise sıralama kaybı yaşadığı görülmektedir. Bu durum, turizm sektörünün çok boyutlu yapısının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Tabloya ilişkin bulgular, Azerbaycan'ın 2019–2024 döneminde Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) alt boyutları itibarıyla heterojen bir performans sergilediğini göstermektedir. Öncelikle **Kolaylaştırıcı Çerçeve** kategorisinde genel sıralamaya baktığımızda 2019 yılında 43. sırada (4,98) iken 2021'de 49. sıraya (4,97) ve 2024'te 53. sıraya (4,96) gerilediği gözükmemektedir. Puan düzeyinde sınırlı bir değişim olmasına rağmen sıralamadaki düşüş, diğer ülkelerin görece performans artışına işaret etmektedir.

Tablo 3*Azerbaycan'ın Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksindeki Performansı (2019-2024)*

Boyut	Gösterge	2019 (Sıra/Puan)	2021 (Sıra/Puan)	2024 (Sıra/Puan)
Kolaylaştırıcı Çevre		43 (4.98)	49 (4.97)	53 (4.96)
	İş Çevresi	40 (4.50)	40 (4.76)	48 (4.56)
	Emniyet ve Güvenlik	39 (5.88)	82 (5.21)	83 (5.26)
	Sağlık ve Hijyen	41 (5.47)	40 (5.50)	46 (5.45)
	İnsan Kaynakları ve İş Gücü Piyasası	37 (4.37)	32 (4.61)	42 (4.47)
	BİT Hazırlığı	62 (4.67)	65 (4.78)	60 (5.07)
S&T Politikası ve Kolaylaştırıcı Koşullar		18 (4.89)	22 (4.89)	26 (4.68)
	S&T'nin Önceliklendirilmesi	58 (4.78)	65 (4.53)	61 (4.50)
	S&T'de Açıklık	68 (3.85)	65 (3.86)	75 (3.70)
	Fiyat Rekabetçiliği	11 (6.05)	11 (6.27)	13 (5.83)
Altyapı ve Hizmetler		55 (3.51)	56 (3.38)	55 (3.42)
	Hava Taşımacılığı Altyapısı	65 (3.35)	74 (2.95)	71 (3.15)
	Kara ve Liman Altyapısı	30 (4.24)	31 (4.28)	31 (4.29)
	Turist Hizmetleri ve Altyapısı	60 (2.94)	61 (2.90)	59 (2.83)
S&T Kaynakları		93 (1.68)	85 (1.80)	69 (1.95)
	Doğal Kaynaklar	100 (1.62)	103 (1.63)	94 (1.84)
	Kültürel Kaynaklar	43 (2.01)	33 (2.29)	35 (2.48)
	Eğlence Dışı Kaynaklar	89 (1.41)	85 (1.47)	81 (1.53)
S&T Sürdürülebilirliği		35 (4.31)	44 (4.34)	56 (4.22)
	Çevresel Sürdürülebilirlik	65 (4.05)	76 (4.01)	83 (3.97)
	S&T Sosyoekonomik Etkisi	21 (4.86)	36 (4.71)	54 (4.41)
	S&T Talep Sürdürülebilirliği	56 (4.01)	40 (4.29)	32 (4.28)

Kaynak: WEF, 2019; 2021; 2024 raporları.

Alt göstergeler incelendiğinde, **İş Çevresi** alanında 2019'da 40. sırada (4,50) olan gösterge, 2021'de aynı sırayı korurken puan artışı göstermiş (4,76), ancak 2024'te 48. sıraya (4,56) gerilemiştir. Bu durum, pandemi sonrası dönemde düzenleyici çerçeve ve yatırım ortamında belirli iyileştirmelerin sağlandığını, ancak yapısal rekabet avantajının tam olarak sürdürülemediğini düşündürmektedir.

Emniyet ve Güvenlik göstergesinde 2019 yılına kıyasla 2021 ve 2024 yıllarında sıralama bakımından belirgin bir gerileme söz konusudur. Şöyle ki, 2019'da 39. sıradan (5,88) 2021'de 82. sıraya (5,21) ve

2024'te 83. sıraya (5,26) gerileme dikkat çekicidir. Puanlardaki düşüş görece sınırlı olsa da sıralamadaki keskin gerileme, küresel ölçekte güvenlik algısındaki değişimlerin ve karşılaştırmalı performans dinamiklerinin etkisini yansıtır olabilir.

Sağlık ve Hijyen alanında pandemi döneminde görece istikrarlı bir performans sergilenmiş, ancak 2024 yılında sıralamada yeniden bir gerileme yaşanmıştır. 2019'da 41. sıradan (5,47) 2021'de 40. sıraya (5,50) yükselmiş, 2024'te ise 46. sıraya (5,45) gerilemiştir. Bu durum, sağlık altyapısının dayanıklılığına rağmen küresel ölçekteki iyileşme hızına kıyasla görece konumun zayıfladığını göstermektedir.

İnsan Kaynakları ve İş Gücü Piyasası göstergesi 2019–2021 döneminde iyileşme göstermiş, ancak 2024'te tekrar gerilemiştir. 2019'da 37. sırada (4,37) olan ülke, 2021'de 32. sıraya (4,61) yükselmiş, 2024'te 42. sıraya (4,47) gerilemiştir. Bu dalgalı yapı, turizm sektöründe nitelikli iş gücü arzının ve iş gücü piyasası esnekliğinin sürdürülebilir biçimde güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

BİT Hazırlığı alanında puan artışı dikkat çekicidir. 2019'da 62. sıradan (4,67), 2021'de 65. sıraya (4,78) gerilemiş, 2024'te ise 60. sıraya (5,07) yükselmiş ve puan bazında belirgin iyileşme kaydetmiştir. 2019'dan 2024'e dijital altyapı kapasitesinde kaydedilen ilerleme, turizm sektöründe dijitalleşmenin yaygınlaşması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

S&T Politikası ve Kolaylaştırıcı Koşullar kategorisinde genel sıralama 2019'da 18. (4,89) iken, 2021'de 22. sıraya (4,89), 2024'te ise 26. sıraya (4,68) gerilemiştir. Bu göstergede görece güçlü konum korunmakla birlikte, aşağı yönlü bir eğilim söz konusudur.

S&T'nin Önceliklendirilmesi göstergesinde 2019'da 58. sıradan (4,78) 2021'de 65. sıraya (4,53) gerilemiş, 2024'te 61. sıraya (4,50) yükselmiştir. Buradan turizmin politika gündemindeki önceliğinin dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

S&T'de Açıklık göstergesinde Azerbaycan 2019'da 68. sırada yer alırken (3,85), 2021'de 65. sıraya (3,86), 2024'te 75. sıraya (3,70) gerileme söz konusudur. Bu uluslararası açıklık ve sınır ötesi seyahat kolaylıklarında görece zayıflamaya işaret etmektedir. Açıklık düzeyindeki bu gerileme, vize politikaları, hava bağlantıları ve uluslararası entegrasyon düzeyi gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir.

Buna karşılık **Fiyat Rekabetçiliği** göstergesi Azerbaycan'ın güçlü yönlerinden biri olmaya devam etmektedir. 2019'da 11. sırada (6,05) olan ülke, 2021'de aynı sırayı korumuş (6,27), 2024'te 13. sıraya (5,83) gerilemiş olsa da yüksek puan düzeyini korumuştur. Bu durum, maliyet avantajının uluslararası turizm talebi açısından önemli bir çekim unsuru olduğunu göstermektedir.

Altyapı ve Hizmetler kategorisinde genel sıralamada 2019'da 55. sırada iken (3,51), 2021'de 56. sırada (3,38), 2024'te 55. sırada (3,42) yer almıştır. Bu kategoride genel sıralamanın büyük ölçüde yatay seyretmesi, altyapı kapasitesinin korunduğunu ancak belirgin bir sıçrama yaşanmadığını göstermektedir.

Hava Taşımacılığı Altyapısı göstergesinde ülke 2019'da 65. sıradan (3,35) 2021'de 74. sıraya (2,95) gerilemiş, 2024'te 71. sıraya (3,15) yükselmiştir. Pandemi sonrası toparlanma gözlenmekle birlikte uluslararası bağlantı kapasitesinde iyileştirme ihtiyacı sürmektedir.

Kara ve Liman Altyapısı göstergesinde ise istikrarlı bir performans söz konusudur; 2019'da 30. sırada (4,24), 2021'de 31. sırada (4,28), 2024'te 31. sırada (4,29) yer almıştır. Bu alan, altyapı boyutunda güçlü yönlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Turist Hizmetleri ve Altyapısı göstergesi incelendiğinde, Azerbaycan'ın 2019 yılında 60. sırada (2,94), 2021'de 61. sırada (2,90) ve 2024'te 59. sırada (2,83) yer aldığı görülmektedir. Sıralamada dönemler itibarıyla sınırlı bir dalgalanma yaşanmakla birlikte, puan değerlerinin kademeli biçimde düşmesi dikkat çekmektedir. Bu durum hizmet kalitesi, tesis çeşitliliği ve destinasyon yönetimi alanlarında iyileştirme ihtiyacına işaret etmektedir.

S&T Kaynakları kategorisinde genel sıralamada dikkat çekici bir iyileşme söz konusu. Ülke 2019 yılında 93. sırada (1,68) yer alırken, 2021’de 85. sıraya (1,80) yükselmiş ve 2024 itibarıyla 69. sıraya (1,95) ulaşmıştır. Hem sıralama hem de puan düzeyinde kaydedilen bu artış, turizm arzını oluşturan doğal, kültürel ve diğer kaynakların daha sistematik biçimde değerlendirilmekte olduğunu göstermektedir. Söz konusu gelişme, destinasyonun kaynak temelli rekabet gücünün güçlenmeye başladığına ve turizm ürün çeşitliliğinin genişlediğine işaret etmektedir.

Doğal Kaynaklar göstergesinde 2019 yılında 100. sırada (1,62), 2021’de 103. sırada (1,63) ve 2024’te 94. sırada (1,84) yer aldığı görülmektedir. Bu doğal varlıkların turizm amaçlı değerlendirilmesinde ilerleme kaydedildiğini göstermektedir.

Kültürel Kaynaklar göstergesinde ülke 2019’da 43. sırada (2,01), 2021’de 33. sırada (2,29) ve 2024’te 35. sırada (2,48) yer almıştır. Genel olarak puan düzeyindeki artış ve sıralamadaki görece iyileşme, kültürel varlıkların turizm arzı içinde daha etkin değerlendirildiğine işaret etmektedir.

Eğlence Dışı Kaynaklar göstergesinde 2019’da 89. sırada (1,41), 2021’de 85. sırada (1,47) ve 2024’te 81. sırada (1,53) yer almıştır. Bu eğlence dışı turizm unsurlarının (örneğin iş, kongre ve benzeri faaliyetlerin) görel olarak geliştiğini göstermektedir.

S&T Sürdürülebilirliği kategorisinde Azerbaycan 2019’da 35. sırada (4,31), 2021’de 44. sırada (4,34) ve 2024’te 56. sırada (4,22) yer almıştır. Puan düzeyindeki sınırlı değişime rağmen sıralamadaki gerileme, sürdürülebilirlik alanında görece rekabet gücünün zayıfladığına işaret etmektedir.

Çevresel Sürdürülebilirlik göstergesinde 2019’da 65. sırada (4,05), 2021’de 76. sırada (4,01) ve 2024’te 83. sırada (3,97) yer aldığı gözükmemektedir. Bu durum uzun vadeli rekabetçilik açısından çevresel performansın güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

S&T’nin Sosyoekonomik Etkisi göstergesinde 2019’da 21. sırada (4,86), 2021’de 36. sırada (4,71) ve 2024’te 54. sırada (4,41) yer almıştır. Bu gerileme turizmin ekonomik ve toplumsal etkilerinin görece olarak zayıfladığını göstermektedir.

S&T Talep Sürdürülebilirliği göstergesinde ülke 2019’da 56. sırada (4,01), 2021’de 40. sırada (4,29) ve 2024’te 32. sırada (4,28) yer aldığı gözükmemektedir. Bu turizm talebinin daha dengeli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuştuğuna işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Azerbaycan’ın TTDI kapsamında fiyat rekabetçiliği, kara ve liman altyapısı ve seyahat ve turizmin sosyoekonomik etkisi gibi alanlarda güçlü bir performans sergilediği görülmektedir. Buna karşılık doğal kaynaklar, eğlence dışı kaynaklar, seyahat ve turizmde açıklık, hava taşımacılığı altyapısı ve çevresel sürdürülebilirlik göstergelerinde görece zayıf bir performans söz konusudur.

5. Sonuç ve Öneriler

Turizm sektörü, dünya ekonomisinde hızla büyüyen ve ülkelerin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlayan hizmet alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda turizmde rekabet gücünün ölçülmesi ve ülkelerin uluslararası turizm pazarındaki konumlarının değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma kapsamında Azerbaycan’ın turizm sektöründeki uluslararası rekabet gücü, Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanan Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCI) ve Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) verileri çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma bulguları, Azerbaycan’ın turizm rekabetçiliği performansının yıllar içerisinde dalgalı bir seyir izlediğini, ancak son dönemde belirli bir iyileşme eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2007–2019 döneminde TTCI sonuçları incelendiğinde Azerbaycan’ın genel olarak orta sıralarda yer aldığı ve rekabet gücünün belirli dönemlerde gerileme yaşadığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte endeks metodolojisinin 2021 yılında güncellenerek TTDI olarak yeniden yapılandırılması sonrasında Azerbaycan’ın sıralamasında nispeten daha iyi bir konum elde ettiği görülmektedir. 2024 yılı verilerine göre Azerbaycan’ın 119 ülke

arasında 56. sırada yer alması, ülkenin turizm potansiyelinin uluslararası ölçekte belirli bir rekabet gücüne sahip olduğunu ancak henüz üst sıralarda yer alan turizm destinasyonlarıyla tam anlamıyla rekabet edebilecek seviyeye ulaşmadığını göstermektedir.

TTDI göstergeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde Azerbaycan'ın fiyat rekabetçiliği, kara ve liman altyapısı ile seyahat ve turizmin sosyoekonomik etkisi alanlarında güçlü bir performans sergilediği gözükmemektedir. Bu durum, ülkenin maliyet avantajı, ulaşım altyapısı ve turizmden elde edilen ekonomik katkı açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşılık doğal kaynaklar, eğlence dışı kaynaklar, seyahat ve turizmde açıklık, hava taşımacılığı altyapısı ve çevresel sürdürülebilirlik göstergelerinde görece zayıf bir performansı Azerbaycan'ın uluslararası turizm rekabet gücünü sınırlayan başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkenin turizmde daha üst sıralarda yer alabilmesi için doğal ve kültürel kaynakların geliştirilmesi, ulaşım altyapısının güçlendirilmesi ve sürdürülebilirlik uygulamalarının etkinleştirilmesi kritik öneme sahiptir.

Bu bağlamda Azerbaycan'ın turizm sektöründe uluslararası rekabet gücünü artırabilmesi için bütüncül ve çok boyutlu politika yaklaşımlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Öncelikle turizm altyapısının geliştirilmesi sektörün sürdürülebilir büyümesi açısından temel önceliklerden biri olarak değerlendirilebilir. Özellikle uluslararası ve bölgesel hava ulaşımı bağlantılarının genişletilmesi, bölgesel havalimanlarının daha etkin şekilde kullanılması ve kara ulaşım altyapısının modernizasyonu turizm destinasyonlarına erişilebilirliği artırarak ülkenin turizm rekabetçiliğine önemli katkılar sağlayabilir. Ulaşım altyapısının geliştirilmesi, turizm destinasyonlarının uluslararası turizm ağlarına daha güçlü şekilde entegre edilmesini mümkün kılmakta ve turist akışlarının çeşitlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Turizm gelişiminin mekânsal boyutu dikkate alındığında, ülkenin en önemli turizm merkezi konumunda bulunan Bakü'nün turizm potansiyelinin daha etkin biçimde değerlendirilmesi de stratejik bir önem taşımaktadır. Başkentteki turizm altyapısının geliştirilmesi ve turizm hizmetlerinin çeşitlendirilmesi Azerbaycan'ın uluslararası turizm pazarındaki rekabet gücünü destekleyebilir. Bununla birlikte turizm faaliyetlerinin yalnızca başkent ile sınırlı kalmaması, ülkenin farklı bölgelerinde turizmin çeşitlendirilmesi ve yeni turizm destinasyonlarının geliştirilmesi turizm sektörünün daha dengeli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda Hazar Denizi'nin sahip olduğu turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve kıyı turizmine yönelik yatırımların artırılması önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca Karabağ bölgesinin doğal ve kültürel mirasının turizm faaliyetlerine kazandırılması hem bölgesel kalkınmayı destekleyebilecek hem de Azerbaycan'ın turizm ürün portföyünü zenginleştirebilecek potansiyele sahiptir.

Turizm sektörünün uluslararası pazarda rekabet edebilirliğinin artırılması açısından tanıtım ve pazarlama stratejilerinin güçlendirilmesi de önemli bir politika alanı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle dijital pazarlama araçlarının etkin kullanımı, uluslararası turizm fuarlarına aktif katılım ve ülke markalaşmasına yönelik stratejik iletişim faaliyetleri Azerbaycan'ın küresel turizm pazarındaki görünürlüğünü artırabilir. Bu tür girişimler, destinasyon imajının güçlendirilmesine ve uluslararası turist talebinin artırılmasına katkı sağlayabilecek önemli araçlar arasında yer almaktadır.

Turizm sektöründe hizmet kalitesinin artırılması açısından insan sermayesinin geliştirilmesi de önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Turizm alanında nitelikli işgücünün yetiştirilmesine yönelik mesleki eğitim programlarının güçlendirilmesi, turizm hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına ve ziyaretçi deneyiminin iyileştirilmesine katkı sağlayabilir. Nitelikli insan kaynağı aynı zamanda destinasyon rekabetçiliğinin önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bununla birlikte turizm sektörünün gelişimini desteklemek amacıyla kamu politikalarının etkin biçimde uygulanması da önem taşımaktadır. Turizm yatırımlarının teşvik edilmesi, sektöre yönelik mali destek mekanizmalarının geliştirilmesi, vergi teşvikleri ve çeşitli sübvansiyonların sağlanması turizm

sektörüne yönelik yatırımların artmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca vize süreçlerinin kolaylaştırılması, turistlere yönelik bilgi ve rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi ve ziyaretçi deneyimini iyileştiren uygulamaların yaygınlaştırılması Azerbaycan'ın turizm çekiciliğini artırabilecek önemli politika araçları arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak Azerbaycan sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklar, stratejik coğrafi konumu ve son yıllarda gerçekleştirilen altyapı yatırımları sayesinde turizm sektörü açısından önemli bir gelişim potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte söz konusu potansiyelin uluslararası rekabet gücüne tam anlamıyla dönüşebilmesi için turizm politikalarının sürdürülebilirlik, hizmet kalitesi ve etkin destinasyon yönetimi ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi göstergeleri, Azerbaycan'ın turizm performansının değerlendirilmesi ve sektöre yönelik stratejik önceliklerin belirlenmesi açısından önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Belirtilen politika önerilerinin hayata geçirilmesi, Azerbaycan'ın küresel turizm pazarındaki konumunu güçlendirerek uluslararası turist akışını artırmasına, turizm gelirlerini yükseltmesine ve sürdürülebilir bir turizm ekosistemi oluşturmaya katkı sağlayabilir.

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları: Bu makalenin yazımına tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar son metni okumuş ve onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zekâ Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Kaynakça

- Ahmadov, F., & Mammadov, M. (2016). Azerbaijan, Gürcistan ve Ermenistan'ın turizm rekabet güçlerinin karşılaştırmalı analizi. *Uluslararası Yönetim Araştırmaları Dergisi (The Journal of International Management Research)*, 2(2), 120–136. <https://doi.org/10.21316/INMARJOURNAL.25>
- Băbăș, A. F., Mazilu, M., Niță, A., Drăguleasa, I.-A., & Grigore, M. (2023). Tourism and travel competitiveness index: From theoretical definition to practical analysis in Romania. *Sustainability*, 15(13), 10157. <https://doi.org/10.3390/su15131057>
- Crouch, G. I., & Ritchie, J. R. B. (2019). Tourism, competitiveness, and societal prosperity. *Journal of Business Research*, (100), 485–493.
- Göral, R., & Yurtlu, M. (2021). Uluslararası Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi Kapsamında Türkiye'nin Güçlü ve Zayıf Yönlerinin Değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(6), 544–576. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.735>
- Gürsaka, S., & Bayram Arlı, N. (2023). Seyahat ve turizm gelişmişlik endeksi: Seyahat ve turizmde sürdürülebilirliğin turizm gelirleri ve turist varışları üzerindeki etkisi. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 639–653. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1366711>
- Hani, A. (2019). *The travel and tourism competitiveness index: Examining the reciprocal relationship among the TTCI factors relative to Porter's (1998) Diamond Model and airline passenger seat capacity for the countries of the world* [Unpublished doctoral dissertation]. Florida Institute of Technology.
- Hasanlı, N. (2021). Azerbaijan'da Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksinin Sorun ve Zorlukları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (50), 267–284. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/61277/902667>
- Hefny, L. (2023). An overview of literature on destination competitiveness: A theoretical analysis of the Travel and Tourism Competitiveness Index. *Pharos International Journal of Tourism and Hospitality*, 2(2), 45–60. <https://doi.org/10.21608/pijth.2023.253372.1006>
- Kayar, Ç. H., & Kozak, N. (2010). Measuring destination competitiveness: An application of the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) for Turkey and European countries. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(3), 203–216. <https://doi.org/10.1080/19368621003591319>
- Kunst, I., & Ivandić, N. (2021). The viability of the travel and tourism competitiveness index as a reliable measure of destination competitiveness: The case of the Mediterranean region. *European Journal of Tourism Research*, (27), 2704. <https://doi.org/10.54055/ejtr.v27i.2124>
- Litavcová, E., & Síč, J. (2021). Travel and tourism competitiveness index 2019 – Quantile regression approach on 2nd sub-index. *Journal of Management and Business: Research and Practice*, 13(2). <https://journalmb.eu/JMB/article/view/26>
- Mammadova, U. (2024). Azerbaijan's Ecotourism Perspectives: Dependence on the TTCI Index. Special Issue on "Global Strategy for sustainable development: Innovation, modelling, and alliances. *International Journal of Humanities and Social Development Research*. DOI:10.30546/BAKUCOP29.2024.1.086
- Maráková, V., & Očkaik, B. (2026). Tourism competitiveness and cultural resources in the EU: Travel and Tourism Development Index-based analysis. *Tourism and Hospitality*, 7(2), 32. <https://doi.org/10.3390/tourhosp7020032>

- Maulana, A., Oktaviyanti, D., Wahyuni, D., Sasono, N., & Sakti, G. (2022). Implikasi Kebijakan atas Terbitnya Travel & Tourism Development Index 2021 Terhadap Upaya Peningkatan Daya Saing Kepariwisata Indonesia di Pasar Global. *Jurnal Kepariwisata Indonesia: Jurnal Penelitian dan Pengembangan Kepariwisata Indonesia*, 16(2), 149–162. <https://doi.org/10.47608/jki.v16i2022.149-162>
- Sakal, H. B. (2021). Türkiye turizminin uluslararası rekabetçiliği: Dünya Ekonomik Forumu Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi'nde Türkiye'nin görünümü. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 3(1), 126–149. <https://doi.org/10.38154/cjas.2>
- Salam, U. (2024). The dynamic of ASEAN tourism development within the travel & tourism competitiveness index/travel & tourism development index (TTCI-TTDI) throughout 2017–2023. *Sosio Dialektika*, 9(1), 31–59. <https://doi.org/10.31942/sd.v9i1.10450>
- Sungur Avcı, S., & Avcı, M. (2025). Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi Perspektifinden Türk Devletlerinin Performansı: Gelişmeler ve Öneriler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 221–255. <https://doi.org/10.32449/egetid.1608243>
- UN Tourism. (2024). *International tourism highlights: 2024 edition*. World Tourism Organization. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284425808>
- UN Tourism. (2025). *World tourism barometer* (Vol. 23, No. 1). World Tourism Organization. <https://www.unwto.org/un-tourism-world-tourism-barometer-data>
- UNWTO, (2025). World Tourism Barometer: International tourism recovers pre-pandemic levels in 2024. *United Nations Tourism Organization*. https://en.unwto-ap.org/news/worldtourismbarometer_jan2025/ (Erişim Tarihi: 22.11.2025).
- Uyar, A., Kuzey, C., Köseoğlu, M. A., & Karaman, A. S. (2022). Travel and tourism competitiveness index and the tourism sector development. *Tourism Economics*, 29(4), 1005–1031. <https://doi.org/10.1177/13548166221080357>
- Vašaníčová, P. (2024). Changes in the travel and tourism development index methodology. *Modern Management Review*, 29(3), 103–114. <https://doi.org/10.7862/rz.2024.mmr.16>
- World Economic Forum (WEF), (2024). *The Travel & Tourism Development Index 2024: Insight Report*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>. (Erişim Tarihi: 22.11.2025).
- World Economic Forum. (2007). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007: Furthering the process of economic development*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2008). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2008: Balancing economic development and environmental sustainability*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2009). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009: Managing in a time of turbulence*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2011). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011: Beyond the downturn*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>

- World Economic Forum. (2013). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013: Reducing barriers to economic growth and job creation*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2015). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015: Growth through shocks*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2017). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017: Paving the way for a more sustainable and inclusive future*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2019). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019: Travel and tourism at a tipping point*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2021). *The Travel & Tourism Development Index 2021: Rebuilding for a sustainable and inclusive future*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- World Economic Forum. (2024). *The Travel & Tourism Development Index 2024: Insight Report*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/series/travel-tourism-development-index/>
- Yıldırgan, M. S., Kingir, S., & Batman, O. (2021). Seyahat ve Turizm (T&T) rekabet edebilirlik raporunda Türkiye'nin ve Akdeniz çanağındaki rakiplerinin karşılaştırmalı analizi üzerine bir çalışma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(5), 73–90. <https://doi.org/10.21325/jotags.2021.942>